

Samenvatting

Eilardus Westerlo (1738-1790):

van koloniaal predikant tot Amerikaanse dominee

Het onderwerp van deze studie is de van oorsprong Nederlandse predikant Eilardus Westerlo en de rol die hij gespeeld heeft in de ontwikkeling van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika rond de tijd van de Amerikaanse Revolutie. De vroege geschiedenis van Amerika in het algemeen en die van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in het bijzonder vormen een ingewikkelde legpuzzel. Aan de hand van deze studie zullen nu een aantal ontbrekende stukjes van die legpuzzel worden ingevuld.

De invulling van deze stukjes geschiedt door een antwoord te geven op de vraag hoe Westerlo's geloofsopvattingen gevormd zijn, wie hem beïnvloed hebben, en wie hij zelf beïnvloed heeft. Het resultaat is een spirituele biografie die ook laat zien hoe hij aan de ook politiek belangrijke functie van predikant in Albany, NY, gedurende de jaren voor, tijdens en na de Amerikaanse Revolutie invulling gegeven heeft, wat zijn achtergrond in Nederland was, en welke rol hij binnen de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika gespeeld heeft.

Eilardus Westerlo en de Nederduitse Gereformeerde gemeente in Albany

Eilardus Westerlo, geboren in Groningen, opgegroeid in Denekamp, en opgeleid aan de Latijnse school te Oldenzaal en aan de Universiteit van Groningen, heeft in zijn leven slechts één full-time betrekking gehad, als predikant van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Albany, van oktober 1760 tot en met december 1790. Gedurende deze periode werd Amerika onafhankelijk van Groot-Brittannië, en werd de kerk waartoe Westerlo behoorde, onafhankelijk van haar moederkerk in Nederland.

Westerlo groeide uit tot een leider van de Nederduitse Gereformeerde gemeenschap in Noord-Amerika. Gedurende dertig jaar loodste hij zijn eigen gemeente door het woelige water der interne en externe problemen. Ook speelde hij een belangrijke rol in de ontwikkelingen binnen de kerkorganisatie in Noord-Amerika, die tot haar onafhankelijkheid van de moederkerk in Nederland leidden.

Toen Westerlo in Albany aankwam, had hij in de kolonie slechts zeven collega's afkomstig uit Nederland. Op papier lijkt de rol van de Gereformeerde Kerk in het algemeen en Westerlo in het bijzonder tijdens de Onafhankelijkheidsoorlog in Noord-Amerika, met een geschatte bevolking van 3,5 miljoen, van weinig belang te zijn geweest. Op het moment dat de oorlog uitbrak, waren binnen de Nederduitse Gereformeerde Kerk in New Jersey en New York ongeveer dertig predikanten actief, die naar schatting 9000 mensen in hun gemeentes dienden.

Gezien de relatief hoge concentratie van de Nederduitse Gereformeerde gemeentes in de staten New Jersey en New York, en ook het belang van Albany in de regio, oefende de Kerk en ook Westerlo toch een zekere macht uit. Door zijn in 1775 gesloten huwelijk met Catharine Livingston, een dochter van Philip Livingston, een der ondertekenaars van de Onafhankelijkheidsverklaring, en de weduwe van de rijke en machtige Stephen van Rensselaer II, was Westerlo's positie in Albany nog belangrijker geworden. In een periode vol veranderingen en problemen heeft hij een cruciale rol gespeeld in het bijeenhouden van zijn kerkelijke gemeenschap in Albany, de op-één-na-grootste Nederduitse Gereformeerde gemeente in Noord-Amerika.

Westerlo wordt traditioneel gezien als een voorvechter van Amerika's onafhankelijkheid tijdens de oorlog, maar er zijn weinig voorbeelden van concrete actie in deze zin te vinden. De meeste kerken bleven terughoudend, omdat ze Britse strafmaatregelen vreesden. Veel historici beweren echter dat de Nederduitse Gereformeerde Kerk en in het bijzonder haar dominee in Albany openlijk de strijd voor onafhankelijkheid steunden.

Piëtisme met Nederlandse en Duitse intellectuele wortels

De beweegredenen voor Westerlo's handelen waren meestal religieus van aard. Aanwijzingen daarvoor zijn te vinden in zijn dagboeken, waarvan een samenvattende beschrijving van de periode 1738 tot 1774 (in twintig bladzijden folio) en bijna wekelijkse aantekeningen van de jaren 1781 tot en met 1790 (in 500 bladzijden quarto) bewaard zijn gebleven. Uit deze dagboeken komt het beeld naar voren van een zeer vrome man die aan alles wat in zijn leven gebeurde zin gaf in het licht van zijn geloofsovertuiging. Dit beeld wordt nog eens versterkt door de analyse van zijn collectie boeken, zijn brieven, zijn werk als scriba van de kerkenraad, en zijn vertaling van Robertus Alberthoma's *Uittreksel van de Leere der Waarheid*.

Een analyse van Westerlo's levensloop, met daarin speciale aandacht voor zijn wedergeboorte-ervaring en voor zijn geloof, laat zien dat de intellectuele wortels van zijn Piëtisme gezocht moeten worden zowel in Groningen als in Bremen. Zijn leermeester was Daniel Gerdes, een discipel van Friedrich Adolf Lampe.

Wedergeboorte

Dat Eilardus Westerlo een wedergeboorte ervoer, was niet uitzonderlijk. Vooral predikanten waren bekend met de wedergeboorte, zowel uit persoonlijke ervaring als uit de verhalen van andere gelovigen. Het belang van Westerlo's ervaring in 1768 schuilt in het feit dat hij deze zeer gedetailleerd beschrijft en ons daarmee inzicht verschaft in de beleving van zo'n ervaring.

Westerlo was ervan overtuigd dat zijn wedergeboorte een nieuw leven inluidde in dienst van degene die hem dit leven schonk, Jezus Christus. Hoewel Westerlo regelmatig twijfelde over zijn gedrag en over hoe gereed hij was om “zijn Heiland op de Troon te ontmoeten”, wist hij dat zijn wedergeboorte plaats had gevonden toen Jezus “zich in hem nestelde”.

Westerlo en het behoud van de Kerkorde van Dordrecht

Westerlo heeft een belangrijke rol gespeeld in de verkondiging van het evangelie op gereformeerde grondslag in het noordelijke deel van New York. Toen Amerika onafhankelijk geworden was, kreeg de eveneens onafhankelijk geworden Nederduitse Gereformeerde Kerk de kans de Kerkorde van de Nationale Synode van Dordrecht gehouden in 1618 en 1619 te herschrijven of af te schaffen. Westerlo hield vast aan de richtlijnen van de Kerkorde, en hij hielp haar te behouden. Van de Kerkorde kan worden gezegd dat zij de afgelopen vierhonderd jaar overleefd heeft in de Reformed Church in America, zoals de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Noord-Amerika sinds 1867 heet.

Ook heeft Westerlo zich met succes ingezet voor het onderwijs, dat vaak een religieus karakter had. Hij was lid van het eerste College van Bestuur van Queen's College in New Jersey, de huidige Rutgers University, en na 1779 heeft hij zich sterk gemaakt voor de plannen voor een universiteit in Schenectady, die uitmondde in het oprichten van Union College in 1795. In zijn woonplaats Albany was Westerlo een drijvende kracht achter de Albany Church Academy, een voorloper van de huidige Albany Academy.

Om de positie van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in de regio te verstevigen preekte Westerlo regelmatig voor de gemeentes van Schaghticoke, Schoharie, Niskayuna, Schenectady, Schodack, Kingston, Livingston Manor, New Paltz, Red Hook Landing (Old Red Hook) en Halfmoon in New York, en Raritan in New Jersey. Ook hielp hij bij de oprichting van gemeentes in Schuylerville (Old Saratoga) (1770), De Boght (Cohoes) (1784), East Greenbush (1787), Guilderland Center (Helderberg) (1767), Upper Red Hook (1788), Stillwater (Sinthoik) (1789), en Waterford (Halfmoon) (1771). Tenslotte is het waarschijnlijk dat er ook na zijn dood nog gemeentes zijn opgericht dankzij zijn inspanningen, zoals Buskirk (Sinthoik) (1792) en Wynantskill (1792).

Westerlo's geloofsovertuiging

Door in te gaan op de discussie over de Nieuwtestamentische betekenis van *πάρεσις* en *ἀφεσις*, ‘vergeving’ of ‘kwijtschelding’, liet Westerlo zien dat hij op de hoogte was van de geschillen tussen Coccejanen en Voetianen. Het feit dat hij deze controverse niet verder hoefde uit te leggen aan een voormalige medestudent, bewijst dat hij hier in Groningen mee vertrouwd was geraakt.

Westerlo kan echter niet als Coccejaan of Voetiaan geïnclassificeerd worden, ook omdat het debat rond de twee stromingen zeer aan belang had ingeboet, en geen rol speelde in Noord-Amerika na 1760. Westerlo's neutraliteit in dezen stemt ook overeen met wat hij van Daniel Gerdes en diens leermeester, Friedrich Adolf Lampe, geleerd had. Gerdes en Lampe, beiden geboren en geschoold in Bremen, trachtten Voetiaanse en Coccejaanse theorieën met elkaar te verenigen. Lampe en Gerdes kwamen beiden aanvankelijk uit het Coccejaanse kamp, evenals Theodorus Jacobus Frelinghuysen.

De rol van de Frelinghuysens

Theodorus Jacobus Frelinghuysen, zijn kinderen, schoonzons en kleinkinderen hebben een belangrijke rol gespeeld in de Nederduitse Gereformeerde Kerk in New York en New Jersey in de achttiende eeuw. Toch noemt Westerlo, die Theodorus Frelinghuysen opvolgde in Albany en hem waarschijnlijk in Groningen had ontmoet, de leden van deze familie niet of nauwelijks. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Westerlo begrepen had dat er in zijn gemeente negatieve gevoelens leefden jegens zijn voorganger.

Theodorus Jacobus Frelinghuysen arriveerde veertig jaar eerder dan Westerlo in Noord-Amerika. Beide Piëtisten toonden belangstelling voor andere religieuze stromingen, en zij nodigden predikanten uit om voor hun Nederduitse Gereformeerde gemeente te preken. De ervaring van Westerlo en Frelinghuysen in het bekeren van gelovigen, hun belangstelling voor Psalm 25, en raakvlakken in hun opleiding kunnen tezamen een verklaring vormen voor hun succes in de Nieuwe Wereld.

Hoewel het na de Britse overname van Nieuw Nederland in 1664 meer dan honderd jaar zou duren voordat het Engels in Albany het Nederlands vervangen had, kwam dit proces in een stroomversnelling terecht door de aanwezigheid van Britse troepen in en rondom Albany gedurende de Frans-Indiaanse Oorlog (1754-1763). Westerlo's overgang van het Nederlands naar het Engels in zijn dagboeken in 1782, en de toevoeging van Engels als taal waarin hij preekte naast het Nederlands, legden zijn tegenstrijdige gevoelens hierover bloot: hij wilde de oudere leden van de gemeente niet teleurstellen, maar tegelijkertijd was hij zich ervan bewust dat vasthouden aan Nederlands als taal in de kerk tot het verlies van de groeiende niet-Nederlandssprekende bevolking in Albany voor de kerk zou leiden.

John Henry Livingston: vader van de *Reformed Church in America*?

John Henry Livingston heeft een belangrijke rol gespeeld in de overgang van de Nederduitse Gereformeerde Kerk naar de uiteindelijke Reformed Church in America. Wanneer men hem "de vader van de Reformed Church in America" noemt, doet dat onrecht aan de rol die anderen, onder wie Westerlo, gedurende

dezelfde periode gespeeld hebben. Livingston zou zo'n eretitel afgewezen hebben, want hij noemde zeven collega's die de transitie mede mogelijk gemaakt hadden. Eilardus Westerlo was één van deze collega's. In kerkelijke zaken vroeg Livingston vaak advies aan Westerlo, als vriend, zwager en collega. Westerlo's gemeente in Albany was de grootste die niet direct toetrad tot de *Vereeniging*, en dit maakte zijn rol om zijn gemeente tot acceptatie van het *Ontwerp van Vereeniging* te brengen van vitaal belang voor het succes van de onafhankelijke Kerk.

Westerlo's plaatselijke zendelingenwerk past in de traditie van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in New York en New Jersey. Op deze traditie bouwde Livingston voort in de negentiende eeuw, toen hij de Kerk een internationale rol in het zendelingenwerk voorstelde.

George Washington en Westerlo's preek

Op 27 juni 1782 preekte Westerlo over leiderschap en verantwoordelijk burgerschap voor een speciale groep toehoorders: militaire leiders, onder wie Generaal George Washington, die de laatste slag van de Revolutie in de staat New York aan het voorbereiden waren. De preek, waarschijnlijk geïnspireerd op een preek die Westerlo in 1760 nabij Groningen gehoord had, riep burgers op de leiders van de nieuwe natie te volgen en te ondersteunen.

Dit thema is terug te vinden in George Washingtons *Circular Letter* uit 1783, waarin hij zijn lezers op het hart drukt dat de burgers hun regering dienen te gehoorzamen en broederlijk dienen samen te werken voor het welslagen van de Verenigde Staten. Washington lijkt zich te hebben gebaseerd op Romeinen 13:1, dezelfde Bijbeltekst die Westerlo in zijn preek noemde.

Conclusie

Het succes van Eilardus Westerlo dient deels teruggevoerd te worden op Daniel Gerdes en Michaël Bertling, die in 1760 vanuit Groningen een geschikte opvolger voor Theodorus Frelinghuysen als predikant van Albany moesten aanwijzen. Duizenden kilometers van die stad verwijderd en onbekend met de plaatselijke situatie aldaar, blijken deze Groningse hoogleraren uit een beperkt aantal kandidaten een uitermate geschikte te hebben geselecteerd als nieuwe predikant.

Binnen enkele maanden na zijn afstuderen van de Universiteit van Groningen toonde de jonge Westerlo dat hij de problemen in Albany niet alleen begreep maar ook met werkbare oplossingen kon komen. Hij leidde de grote, politiek verdeelde gemeente, met haar machtige kerkenraad en veel invloedrijke leden, naar een oplossing, eerst in het *Coetus-Conferentie*-geschil, en vervolgens over de vraag of de gemeente in Albany moest toetreden tot de vereniging van de Noord-

Amerikaanse gemeentes onder het door de Classis van Amsterdam voorgestelde *Ontwerp van Vereeniging*.

De lang uitgestelde toetreding van Westerlo's gemeente tot de Vereniging van Nederduitse Gereformeerde Kerken in 1785 leidde direct tot zijn verkiezing tot voorzitter van de Algemene Synode. Wellicht daarom, maar tevens als waardering voor zijn inspanningen voor het onderwijs, werd hem in datzelfde jaar een eredoctoraat in de theologie toegekend door het College of New Jersey, de huidige Princeton University.

Een andere netelige kwestie die onder Westerlo's leiderschap tot een goed einde gebracht werd, was de stellingname binnen de gemeente ten opzichte van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. De oorlog betekende een verhoogd risico voor de Nederduitse Gereformeerde predikanten. Ook de omschakeling van het Nederlands naar het Engels was niet eenvoudig, wat ook in Westerlo's preken vanaf 1782 tot uitdrukking kwam.

In 1984 noemde Howard Hageman Eilardus Westerlo "Albany's Nederlandse paus". Dit zegt iets over de invloed die nu aan Westerlo in Albany wordt toegeschreven. Hij was echter meer een succesrijke vertegenwoordiger van zijn kerkelijke gemeenschap in de snel veranderende wereld van revolutionair Noord-Amerika.

Bijlagen

Dit proefschrift gaat vergezeld van een aantal bijlagen, die belangrijke bronnen zijn waaruit ik heb geput om mijn betoog te ondersteunen. De meeste van deze teksten zijn slechts in handschrift te raadplegen, maar zij kunnen nu in hun originele tekst bestudeerd worden.